

13-МАВЗУ. ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ОМИЛЛАРИ БОЗОРИ

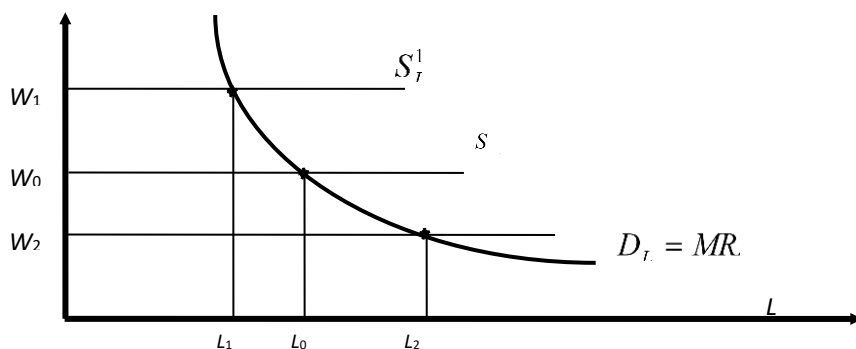
Асосий тушунчалар

Меҳнатнинг чекли даромадлиги MRP_L нинг қўшимча бир бирлик ишчи кучидан фойдаланиб қўшимча ишлаб чиқарилган маҳсулот ҳажмини (MP_L), қўшимча бир бирлик ишлаб чиқарилган маҳсулотдан олинadиган қўшимча даромад MR га кўпайтириш орқали аниқланади: $MRP_L = MP_L \cdot MR$,

бу ерда MRP_L - меҳнатнинг чекли даромадлиги;

MP_L - меҳнатнинг чекли маҳсулоти; MR - чекли даромад.

Меҳнат бозорида фирма фойдасини максималлаштирадиган шарт, яъни меҳнатни чекли даромадлигининг иш ҳақи ставкасига тенглиги истеъмол бозоридаги $MR = MC$ шартга ўхшашдир. **Ишчи кучига талаб билан иш ҳақи ўртасидаги боғлиқлик.**

Капитал - бу узоқ муддатли ораликда ишлатиладиган ишлаб чиқариш ресурси бўлиб, унинг ёрдамида узоқ вақт давомида маҳсулот ишлаб чиқарилади.

Капиталнинг икки хил тури мавжуд: асосий капитал (узоқ муддатда фойдаланиладиган ускуна, технологик линия, бино, қурилма); айланма капитал (ҳар бир ишлаб чиқариш сиклида ўз қийматини тайёр маҳсулот қийматига ўтказадиган ишлаб чиқариш ресурслари, хом ашё, материаллар, ярим фабрикатлар ва ҳоказолар).

Ссуда фоизи - капитал эгасига унинг капиталидан маълум муддат оралиғида фойдаланганлиги учун тўланадиган нархдир.

Дисконтирлаш-харажат ва даромадларни бир хил бошланғич вақтга келтириш ҳисоб-китоблари.

Лойиҳа деганда, маълум мақсадга эришиш учун қилинадиган ресурслар инвестицияси тушунилади.

Инвестиция - даромад олиш учун қўйиладиган капитал маблағ.

Инвестициялаш - бу капитални яратиш ёки капитал захирасини тўлдириш жараёнидир. Инвестициялаш деганда, ялпи ва соф инвестициялаш тушунилади.

Ялпи инвестициялаш - капитал захирасининг умумий ўсишидир.

Қоплаш - асосий капиталнинг ишдан чиққан қисмини алмаштириш.

Соф инвестиция - ялпи инвестициядан қоплаш учун сарфланадиган маблағни ажратгандан кейинги қолган қисми.

Соф инвестиция = Ялпи инвестиция - Қоплаш.

Чекли қоплаш нормаси коэффисиенти r

$$r = \frac{\text{Чекли фоиз тўлови} + \text{Чеклифойда}}{\text{Чекли инвестиция}} \cdot 100\%$$

Жорий дисконтирлаштирилган қиймат PDV (*Present Discount Value*), яъни бошланғич йилга келтирилган қиймат - бу маълум муддат ўтгандан кейин тўланадиган бир сўмнинг бугунги қиймати (нархи).

Агар муддат n йилга тенг бўлса, $PDV = \frac{1}{(1+i)^n}$ га тенг бўлади.

Инвестицияни нархлашда соф келтирилган қиймат мезони (NPV) ишлатилади. Бу мезонга кўра, агар олинадиган даромад инвестицияга сарфланадиган харажатдан юқори бўлса, инвестиция амалга оширилади.

Фараз қилайлик, инвестиция ҳажми бошланғич ишлаб чиқариш йили учун ($t = 0$) I га тенг; R_t , C_t - кутиладиган t -йилдаги ($t = 1, 2, \dots, T$) даромадлар ва харажатлар. У ҳолда соф келтирилган қиймат қуйидагига тенг:

$$NPV = -I + \frac{R_1 - C_1}{(1+i)} + \frac{R_2 - C_2}{(1+i)^2} + \dots + \frac{R_T - C_T}{(1+i)^T},$$

бу ерда, i - дисконт нормаси (харажатларни бир вақтга келтириш нормаси). Дисконт нормаси i фоиз ставкаси ёки бошқа бир ставка бўлиши мумкин. T - лойиҳани фаолият кўрсатиш муддати.

Инвестицион лойиҳани оқлаш муддати – жорий фойдалар йиғиндисини инвестиция қийматига тенг бўлишини таъминловчи минимал вақт оралиғи.

Вақт бўйича устун кўриш – жорий истеъмолга сарфлаш билан келажакда истеъмол қилиш учун сарфлашдан қайси бирини бефарқлик чизиғи асосида танлаш.

Вақт бўйича устун кўришни чеклаш нормаси – умумий турмуш даражаси ўзгармаганда жорий истеъмолдан бир бирлик кечини тўлиқ қоплайдиган келажакдаги қўшимча истеъмол қиймати.

Вақтлараро мувозанатлик – жорий ва келажакда истеъмол қилиш ўртасида танлаётган шахс учун максимал нафлик келтирувчи ҳолат

Вақтлараро бюджет чегараси – шахсининг даромади ва ссуда фоизи ставкаси билан аниқланадиган вақтлараро устун кўриш картасидаги чизиқнинг ҳолати.

Соф иқтисодий рента (pure economic rent) – нарх бўйича абсолют эластик бўлмаган таклифга эга бўлган ресурс эгаси томонидан олинадиган даромад.

Дифференциал рента – бошқа ресурсларга нисбатан юқори унумдорликка эга бўлган ресурс эгаси томонидан олинадиган рента.

Ер нархи – чекланмаган вақт давомида ердан олинган барча даромадлар йиғиндисининг келтирилган (бошланғич йилга) қиймати.

$$C = \frac{R}{i}; \quad R - \text{йиллик рента; } i - \text{фоиз ставкаси.}$$

Номинал фоиз ставкаси - бу жорий пул бирликларида ифодаланган жамғармага ёки ссудага бўлган даромад нормаси.

Реал фоиз ставкаси - бу ўзгармас (яъни, инфляция даражасига кўра ўзгартирилган) пул бирликларида ифодаланган жамғарма ёки ссудага бўлган даромад нормаси.

Фараз қилайлик, i – номинал, ε - реал фоиз ставкаси бўлсин. π - инфляция даражаси суръати, яъни
$$\pi = \frac{P_1 - P_0}{P_0},$$

бу ерда P_0 - жорий нарх даражаси;

P_1 - маълум вақт ўтгандан кейинги (бир йилдан кейинги) нарх даражаси.

Иқтисодий рента (абсолют рента) - бу чекланган ресурс учун тўланадиган тўлов.

Ер рентаси - чекланган ер ресурсларидан (бошқа табиий ресурслардан) фойдаланганлик учун тўлов.

Иқтисодий рента ер рентасига кўра кенгроқ маънога эга, буни юқорида кўрган эдик.

Абсолют рента - бу барча ер эгалари томонидан ернинг сифатига боғлиқ бўлмаган холда оладиган рентадир.

Иш ҳақи - ишчи кучидан фойдаланганлиги учун тўланадиган қиймат. Иш ҳақи ставкаси ҳам иш ҳақининг бир тури бўлиб, ишчи кучи меҳнатидан фойдаланган бир бирлик вақт учун тўланадиган иш ҳақи (бир соатлик, бир кунлик, бир ойлик).

Капиталга даромад - бу фоиз дейилади. Амалда капиталга даромад икки хил бўлади. Агар капитал пул шаклида бўлса, пул берувчилар ссуда фоизи бўйича даромад олади. Агар капитал буюмлашган шаклда бўлса, у капиталга кўра умумий даромаддан улуш олади.

Иқтисодий рента - чекланган ресурсдан фойдалангани учун тўланадиган нарх.

Тадбиркорлик даромади - бу ишлаб чиқариш ресурсларидан самарали фойдаланганлиги учун тадбиркор оладиган даромад.

Меҳнат бозорида монополия – бу мукамаллашган рақобатдаги меҳнат бозорининг алоҳида бир четки кўриниши бўлиб, бунда бирор кичик шаҳардаги ягона фирма маҳаллий аҳолининг кўп қисмини иш билан таъминлайди.

Касаба уюшмаси - бу ишчилар уюшмаси бўлиб, у ўзининг аъзолари номидан ва кўрсатмасига кўра тадбиркорлар билан музокара олиб бориш ҳуқуқига эга ташкилот.

Лоренц чизиғи – бирор бир кўрсаткични тақсимланиш даражасини ифодаловчи эгри чизиқ. Бу америкалик олим Макс Отто Лоренц (1876-1944) томонидан аҳоли даромадларининг тақсимланишини нархлаш учун ишлаб чиқилган. Аҳолидан даромад солиғи олиниб, уларга трансферт берилгандан кейин Лоренц чизиғининг ботиқлиги камаяди.

Инсон капитали назарияси – инсон капиталига инвестиция қўйиш натижасида иш ҳақининг ҳар хил даражада бўлиши сабабларини тушунтириб берувчи назария.

Инсон капиталига инвестиция – инсоннинг қобилиятгони, малакасини, ишчининг меҳнат унумдорлигини оширишга олиб келадиган ҳар қандай ҳаракат (шу билан бирга билим олишига, соғлиқни тиклашга сарфлар).

Мавзуга доир масала ва топшириқларнинг намунавий ечимлари

1. Маҳаллий бозордаги иш кучига талаб функцияси $L_D=1000-20 \times W$ таклиф функцияси эса $L_S=-600+60 \times W$ кўринишида берилган. Бу ерда, W - кунлик иш ҳақи доллар ҳисобида, L – ишчилар сони.

а) агар минимал иш ҳақи миқдори кунлик 25 \$ қилиб белгилаб қўйилса қанча ишчи кучи ишсиз бўлиб қолади?

б) минимал иш ҳақи ставкаси белгилангандан кейин ишчиларнинг умумий даромади қанчага ўзгаради?

Ечими:

а) Дастлаб бозорнинг мувозанат параметрларини топиб оламиз:

$$L_D=1000-20 \times W = L_S = -600+60 \times W$$

$$80 \times W = 1600$$

$$W = 20 \$$$

$L_D=L_S=-600+60 \times W=600$ киши минимал иш ҳақи 25 \$ қилиб белгилангандан сўнг ишчилар таклифи $L_S=-600+60 \times W=-600+1500=900$ кишини уларга талаб эса

$$L_D=1000-20 \times W=1000-500=500 \text{ кишини ташкил қилади. Ушбу қарор натижасида } 900-500=400 \text{ киши ишсиз қолади.}$$

б) минимал иш ҳақи нормаси ўрнатилишидан олдин умумий кунлик ишчиларнинг даромади $L \times W=20 \times 600=12\,000$ \$ га тенг эди кейин бўлса $25 \times 500=12\,500$ \$ ни ташкил қилиб $12\,500-12\,000=500$ \$ га ортди.

Жавоб: а) 400 киши ишсиз қолади. б) 500 \$ га ортади.

2. Мусулмон мамлакатларининг бирида иш бошқарувчи кадрларга талаб функцияси $L_D=900-4 \times W$ таклиф эса $L_S=-300+8 \times W$ кўринишида берилган. Бу ерда,

W – йиллик иш ҳақи минг доллар ҳисобида, L_D ва L_S лар йиллик ишчиларга талаб ва таклиф ҳажми, минг киши ҳисобида. Нимадир сабаб бўлди-ю, аёллар бошқарувчи лавозимида ишлашдан маҳрум қилиндилар. Агар мамлакатдаги эркак иш бошқарувчилар таклифини кўпайтириш имкони бўлмаса, ушбу қарор натижасида иш ҳақи ва ишчилар сони қандай ўзгаради?

Ечими:

Аёллар бошқарувдан кетишидан олдинги бозорнинг мувозанат параметрларини топамиз $L_D=900-4 \times W=L_S=-300+8 \times W$ бундан $W=100$ ва $L_D=L_S=500$ га эга бўламиз, яъни йиллик иш ҳақи 100 минг доллар, ишчиларнинг сони 500 минг кишини ташкил қилар экан.

Аёллар бошқарувдан четлаштирилганларидан сўнг янги таклиф функцияси

$L_S=0.6 \times (-300+8 \times W) = -180+0.48 \times W$ кўринишида бўлади. Энди янги мувозанат параметрларини топамиз $L_S = -180+0.48 \times W = L_D=900-4 \times W$ бундан $W=122.72$ ва $L_D=L_S=409.09$ га эга бўламиз. Демак, қарор қабул қилингандан кейин йиллик иш ҳақи $122\,720-100\,000=22\,720$ долларга ошади, йиллик ишчилар сони эса $500\,000-409\,090=90\,910$ кишига камаяди.

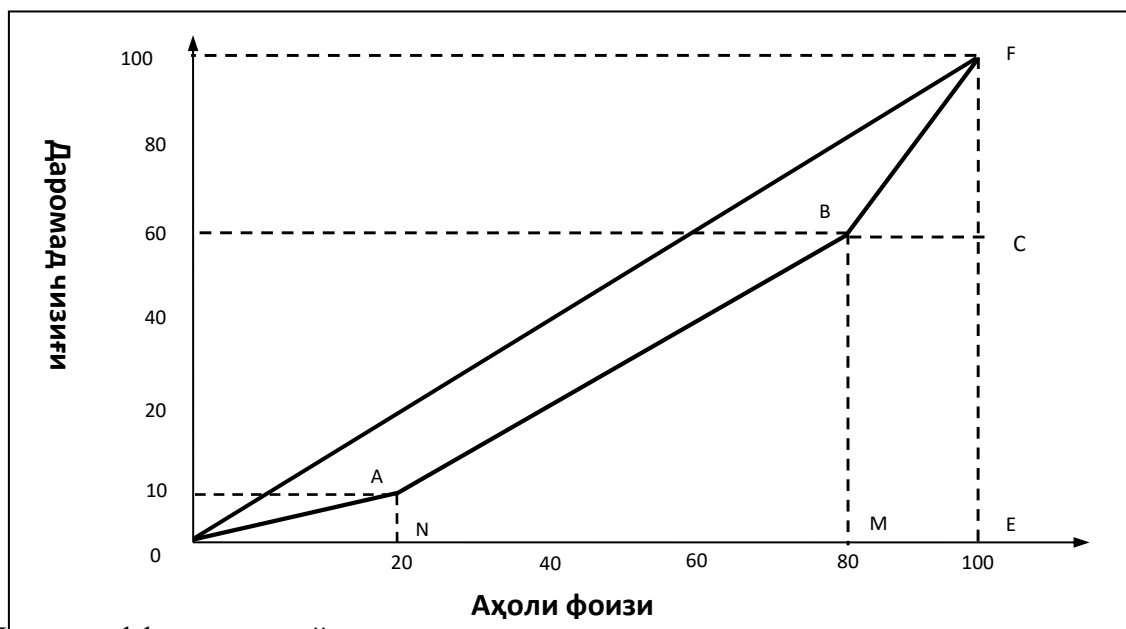
Жавоб: Йиллик иш ҳақи 22 720 долларга ошади, йиллик ишчилар сони эса 90 910 кишига камаяди.

3. Марказий Африка мамлакатларида олиб борилган таҳлиллар шуни кўрсатдики: 20 фоиз аҳолининг кам таъминланган қисми жамиятдаги умумий даромаднинг 10 фоизини, аҳолининг энг юқори таъминлангани 20 фоиз қисми эса жамиятдаги даромаднинг 40 фоизини олар экан.

Берилган маълумотларга кўра даромадни нотекис тақсимланиш даражасини ифодаловчи Джини коэффициентини топилисин.

Ечими:

Берилган маълумотларга кўра Лоренс эгри чизигини чизамиз.

Джини коэффициенти қуйидагича топилади:

$$Dj = \frac{S_{OABF}}{S_{OFE}} \times 100\%$$

$$S_{OABF} = S_{OFE} - S_{OAN} - S_{ANMB} - S_{MBCE} - S_{BFCE} = 100 \times 100 \times 0.5 - 20 \times 10 \times 0.5 - (10+60) \times 0.5 \times 60 - 60 \times 20 - 20 \times 40 \times 0.5 = 1200$$

Энди Джин коэффициентини ҳисоблаймиз $Dj = \frac{1200}{5000} \times 100\% = 24\%$.

Жавоб: 24%

4. Малакали меҳнат бозорида меҳнатга бўлган талаб ва таклиф функциялари берилган:

$$L_D = 24000 - 500W$$

$$L_S = -6000 + 800W$$

L_D, L_S – иш вақти соатлари;

W - соатбай иш ҳақи, долларда.

Фирма меҳнат бозорида монополист ҳисобланади ва маҳсулотини рақобатлашган бозорда сотади.

Аниқлансин:

- фирмага ёлланган ишчилар сони (соатбай) ва иш ҳақи ставкаси;
- ишчилар томонидан олинadиган рента;
- ишчилар касаба уюшмасига бирлашиб ҳаракат қилса, ва касаба уюшмаси меҳнат бозорида монополист сифатида ҳаракат қилса, фирма томонидан қанча ишчи ёлланади, иш ҳақи ставкаси ва ишчилар томонидан олинadиган рента миқдори.

Ечими:

Монополистик фирма қуйидаги қоидага амал қилиб ишчиларни ёллайди.

$$MRC_L = MRP_L$$

MRC_L – фирманинг ҳар бир қўшимча олинган ишчига чекли харажати; MRP_L – ҳар бир олинган қўшимча ишчининг чекли даромадлиги.

Демак, $W = 48 - 0.002L_D$ ёки $MRP_L = W$ бўлгани учун $MRP_L = 48 - 0.002L_D$. Таклиф функциясидан тесқари функцияни топамиз $W = 7.5 + 0.00125L_S$. Фирманинг ёлланма ишчиларга харажати $C = W \times L_S = (7.5 + 0.00125L_S)L_S$.

У ҳолда, чекли харажат $MRC_L = 7.5 + 0.0025L_S$. Оптималлик шартидан фойдаланиб ёзамиз: $48 - 0.002L = 7.5 + 0.0025L$ $0.0045L = 40.5$ ва $L = 9000$. Фирма 9000 ишчи ёллайди. Иш ҳақи $W = 7.5 + 0.00125 \times 9000 = 18.75$

б) Рентани аниқлаймиз:

Бунинг учун юқоридаги вазиятни графикда тасвирлаймиз

$$\text{Рента} = 0.5 \times (18.75 - 7.5) \times 9000 = 50625 \text{ \$}$$

$$MRP_L = 48 - 0.002L_D$$

$$W = 7.5 + 0.00125L_S$$

с) Монополистнинг чекли даромад

чизиғини топамиз. Меҳнатга талаб

функциясидан $R = W \times L$ бўлгани учун $MR = 48 -$

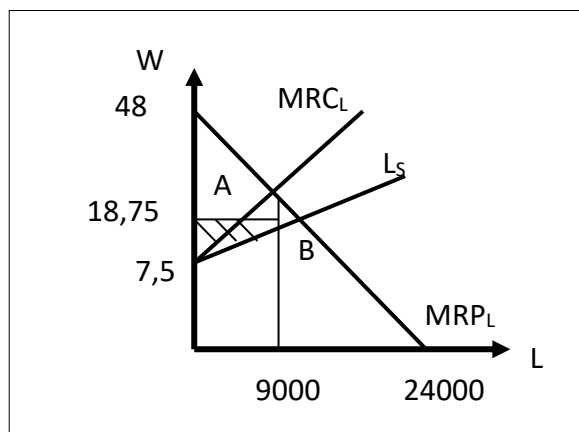
$0.004L$. Меҳнат таклифи чизиғи меҳнатнинг

чекли харажат чизиғини беради.

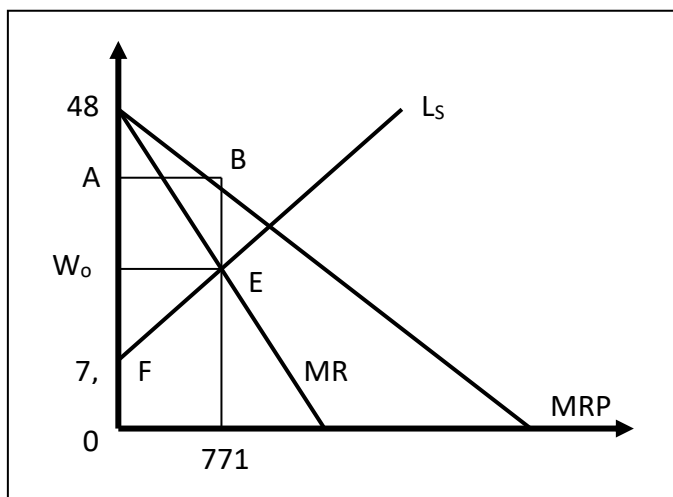
$MC = W = 7.5 + 0.00125L$ бўлса,

$0.004L = 7.5 + 0.00125L$ бундан $L = 7714.28$. Фирма

7714 ишчини ёллайди.

$W=48-0.002 \times 7714.28=32.6$ \$. Рентани ҳисоблашда қуйидаги графикдан фойдаланамиз.

$$Q=2400-8 \times P$$

Бу ерда, Q -фойдаланиладиган ер майдони;

R -рента фоизи (бир гектарига минг сўм).

Агар ер ҳажми 400 гектар ва банк фоиз ставкаси 125% бўлса, бир гектар ернинг нархи неча пулни ташил этади?

2. Фермер хўжалигида буғдой етиштириш функцияси қуйидаги кўринишда:

$$Q=4000 \cdot X-2 \cdot X^2$$

Q - буғдой ишлаб чиқариш ҳажми ер майдони X га боғлиқ. 1 кг буғдой нархи 500 сўм. Агар фермернинг ер майдони 400 гектар бўлса, у ер эгасига қанча миқдорда рента тўлайди? Агар фоиз ставкаси йиллик 20 фоиз бўлса, бир гектар ер нархи неча сўмга тенг бўлади?

3. Агар сиз банкга 1 йил олдин 10 минг \$ ва 2 йил олдин 15 минг \$ долларни 10 % ли ставкада қўйган бўлсангиз, бу маблағиз бугунги кунда қанчани ташкил этади?

4. Банк йиллик 9 % ли ставкада омонат қабул қилмоқда. Сиз 4 йилдан кейин асосий қўйган суммангиздан ташқари 1000 \$ олишингиз учун банкга қанча омонат қўйишингиз керак?

5. 100 минг \$ пул 4 йил ичида 207 360 \$ бўлиши учун банкнинг фоиз ставкаси қанчага тенг бўлиши керак?

6. Аҳолининг 20 фоиз кам таъминланган қисми жамиятдаги умумий даромаднинг 15 % ни олади, аҳолининг энг яхши таъминланган 20 % қисми эса жамият даромадларининг 50% ни олади. Маълумотлар асосида даромадни нотекис тақсимланиш даражасини ифдаловчи Джини коэффиценти топилсин.

7. Нархга боғлиқ талаб эластиклик коэффиценти $-1/3$ га тенг. Максимал ҳосил ўртача ҳосилнинг 120% ни ташкил этади. Одатдаги йилда нархнинг 20% ни фермер фойдаси ташкил этади. Умумий харажатлар ўзгармас бўлганда нархга боғлиқ фойда фоизини топинг.

8. Банк фоиз ставкаси 1-йил 10 % ни, 2-йил эса 15%ни ташкил этса, 1 йилдан сўнг 11 минг доллар, 2 йилдан сўнг 12650 доллар олиш учун банкка қўйиладиган суммани топинг?

9. Фараз қилинг сиз 100 минг долларлик уйни давлатдан лизингга олмоқчисиз. Бунинг учун дастлабки 20% ни нақд тўлашингиз керак. Агар қолган суммани 25 йил давомида ҳар ойда узиб бормоқчи бўлсангиз ва йиллик фоиз ставка 10 %ни ташкил этса, ҳар ойда сиз қанча тўловни амалга оширишингиз керак?

10. Жанубий Африканинг қайсидир мамлакатида қашшоқлар аҳолининг 70% ни ва уларнинг умумий даромади жами мамлакат даромадининг 40% ни ташкил қилади. Бойлар эса жамиятнинг 30% ни ташкил қилса, Джини коэффиценти топилсин.

Рента= S_{ABEF}

$$W_0=7.5+0.00125 \times 7714=17.1$$
 \$

$$A=48-0.002 \times 7714=32.6$$

$$\text{Рента}=0.5 \times (17.1-7.5) \times 7714+(32.6-17.1) \times 7714=37027.2+119567=156594.2$$
 \$

Жавоб: 156594.2 \$

Мустақил ишлаш учун масала ва топшириқлар

1. Ерга талаб қуйидаги функция орқали берилган:

11. Маҳаллий бозордаги ишчи кучига талаб функцияси $L_D=1200-25 \times W$, таклиф функцияси эса $L_S=-600+35 \times W$ кўринишида берилган. Бу ерда, W - кунлик иш ҳақи доллар ҳисобида, L – ишчилар сони.

а) агар минимал иш ҳақи миқдори кунлик 40 \$ қилиб белгилаб қўйилса, қанча ишчи кучи ишсиз бўлиб қолади?

б) минимал иш ҳақи ставкаси белгилангандан кейин ишчиларнинг умумий даромади қанчага ўзгаради?

12. Мусулмон мамлакатларининг бирида иш бошқарувчиларга бўлган талаб функцияси $L_D=1000-3 \times W$, таклиф эса $L_S=-200+9 \times W$ кўринишида берилган. Бу ерда W – йиллик иш ҳақи минг доллар ҳисобида, L_D ва L_S лар йиллик ишчиларга талаб ва таклиф ҳажми, минг киши ҳисобида. Нимадир сабаб бўлди-ю аёллар бошқарувчи лавозимида ишлашдан маҳрум қилинди. Агар мамлакатдаги эркак иш бошқарувчилар таклифини кўпайтириш имкони бўлмаса, иш ҳақи ва ишчилар сони қандай ўзгаради?

13. Тошкент шаҳридаги ишчи аёлларнинг таклиф функцияси $L_S(A)=-200+W$, ишчи эркаклар таклифи функцияси эса $L_S(E)=-300+2 \times W$ ва ишчиларга талаб функцияси $L_D=1500-2 \times W$ кўринишида берилган. Бу ерда W -ойлик иш ҳақи минг сўм ҳисобида, L_D ва L_S – ишчиларнинг ойлик талаби ва таклифи ҳажми, минг киши ҳисобида. Аёлларни рағбатлантириш мақсадида ҳар бир аёл ишчи учун ойлик 50 минг сўм қўшимча ҳақ тўланадиган бўлди. Ушбу қарор натижасида:

а) ишчи аёллар сони қанчага ошади?

б) эркак ишчилар сони қандай ўзгаради?

с) эркак ишчиларнинг ойлик маоши қанчага камаяди?

д) ишчи аёлларнинг ойлик маоши неча фоизга ортади?

14. Малакали меҳнат бозорида меҳнатга бўлган талаб ва таклиф функциялари берилган.

$$L_D=17000-400W$$

$$L_S=-5000+700W$$

L_D L_S – иш вақти соатлари;

W - соатбай иш ҳақи долларда.

Фирма меҳнат бозорида монополист ҳисобланади ва маҳсулотини рақобатлашган бозорда сотади.

Аниқлансин:

а) фирмага ёлланган ишчилар сони (соатбай) ва иш ҳақи ставкаси;

б) ишчилар томонидан олинадиган рента;

с) ишчилар касаба уюшмасига бирлашиб ҳаракат қилсалар ва касаба уюшмаси меҳнат бозорида монополист сифатида ҳаракат қилса, фирма томонидан қанча ишчи ёлланади, иш ҳақи ставкаси ва ишчилар томонидан олинадиган рента.

15. Коллежда ўқиш 2 млн 650 минг сўмни ташкил этади. Коллеж дипломи бир йиллик иш ҳақига 500 минг сўм қўшимча даромад келтиради. Банкнинг фоиз ставкаси 10%. Коллежни тугатгандан сўнг мутахассислик бўйича неча йил ишлаганда маълумот олишга сарфланган инвестиция (2 млн 650 минг сўм) ўзини қоплайди?

Тестлар

1. Асосий капитал сирасига нималар киради:

а) ташкилотнинг ҳисобида мавжуд бўлган пул маблағи;

б) давлат облигациялари;

в) ташкилот кассасидаги қолдиқ пуллар;

г) техника ва технологиялар;

д) тўғри жавоб йўқ.

2. Ер мулкдорлари умуман рентага эга бўлмасликлари мумкин, агар:

а) ер солиғи мавжуд бўлса;

- б) ер участкасига бўлган талаб ва таклиф ўзаро бир-бири билан кесишса;
- в) ер ресурслари таклифи мутлоқ ноэластик ;
- г) эгри таклиф чизиғи эгри талаб чизиғидан ўнгда жойлашса;
- д) тўғри жавоб йўқ.

3. Қуйидаги тушунчалардан қайси бири унумли иқтисодий ресурс ҳисобланади?

- а) пул кўринишидага капитал;
- б) ишлаб чиқариш воситалари;
- в) фоиз;
- г) фойда;
- д) тўғри жавоб йўқ.

4. Бошқа шароитлар ўзгармас бўлган шароитда ер рентаси ўсиб боради, агар:

- а) ер нархи арзонлашса;
- б) ерга бўлган талаб ошса
- с) ер таклифи кўпайса;
- д) ерга бўлган талаб қисқарса;
- е) тўғри жавоб йўқ.

5. Агар номинал фоиз ставкаси 10 фоизни, инфляция даражаси йилига 4 фоизни ташкил этса, у ҳолда реал фоиз ставкаси:

- а) 14%;
- б) 6%;
- в) 2.5%;
- г) -6% ни ташкил этади;
- д) тўғри жавоб йўқ.

6. Фирма янги корхона қурилиши учун банкдан ссуда олишни режалаштирмоқда. Банк ссудасининг йиллик фоиз ставкаси 18% ни ташкил этади. Қутилиши мўлжалланаётган фойда нормаси 20% ни ташкил этади, деб аниқланди. Ушбу шароитда фирма:

- а) янги корхона қурилишини бошламайди;
- б) янги корхона қурилишини бошлаб юборади;
- в) зарар кўришини билгани ҳолда, корхонани қуришга жазм этади;
- г) юқоридаги ахборотларга асосланиб қарор қабул қила олмайди;
- д) тўғри жавоб йўқ.

7. Субъект ўз пул маблағини давлат қимматли қоғозларини сотиб олишга сарфлайди, агар:

- а) фоиз ставка ҳозиргига қараганда етарли даражада кўтариладиган бўлса;
- б) фоиз ставка ҳозиргига қараганда анча тушадиган бўлса;
- в) фоиз ставка дастлабида кўтарилиб, сўнггра тушадиган бўлса;
- г) фоиз ставка ўзгармайдиган бўлса;
- д) тўғри жавоб йўқ.

8. Фоиз ставкасининг кўтарилиши:

- а) заём маблағларига бўлган талабни оширади;
- б) заём маблағлари таклифини кўпайтиради;
- в) заём маблағлари таклифини камайтиради;
- г) заём маблағлари таклифи ҳажмини оширади;
- д) тўғри жавоб йўқ.

9. Агар иқтисодий фойда 2 минг доллар, умумий даромад ҳажми 3 минг доллар бўлса, ишлаб чиқариш омиллари харажатлари қайси бандда тўғри келтирилган?

- а) 5 минг \$;
- б) 3.5 минг \$;
- в) 4 минг \$;
- г) 5.5 минг \$;
- д) тўғри жавоб йўқ.

10. Ерга талаб қуйидаги функция орқали берилган:

$$Q=2400-8 \times R$$

Бу ерда Q-фойдаланиладиган ер майдони; R-рента фоизи (бир гектарига минг сўм). Агар ер ҳажми 400 гектар ва банкнинг фоиз ставкаси 125% бўлса, бир гектар ернинг нархи неча пул?

- а) 200 000 сўм;
- б) 250 000 сўм;
- в) 300 000 сўм;
- г) 400 000 сўм;
- д) тўғри жавоб йўқ.

11. Ерга талаб қуйидаги функция орқали берилган:

$$Q=2400-8 \times R$$

Бу ерда Q-фойдаланиладиган ер майдони; R-рента фоизи (бир гектарига минг сўм).

Агар ер ҳажми 400 гектар бўлса ва банк фоиз ставкаси 125% ва давлат максимал рентани бир гектарига 200 000 сўм қилиб белгиласа, ушбу сиёсат натижасида ер эгасининг соф иқтисодий йўқотиши қанчага тенг?

- а) 20 млн сўм;
- б) 25 млн сўм;
- в) 30 млн сўм;
- г) 40 млн сўм;
- д) Тўғри жавоб йўқ.

12. Агар рента 40 минг сўм, ссуданинг бозор фоиз ставкаси 8 фоиз бўлса, ернинг нархи қайси бандда тўғри келтирилган?

- а) 800 минг сўм;
- б) 900 минг сўм;
- в) 700 минг сўм;
- г) 500 минг сўм;
- д) 600 минг сўм.

13. Қуйидаги фикрлардан қайси бири тўғри келтирилган?

а) соф инвестиция – ялпи инвестициядан қоплаш учун сарфланадиган маблағни ажратгандан кейинги қолган қисми;

б) абсолют рента – бу барча ер эгалари томонидан ернинг сифатига боғлиқ бўлмаган ҳолда олинадиган рентадир;

в) дисконтирлаш – харажат ва даромадларни бир хил бошланғич вақтга келтириш ҳисоб-китоблари;

- г) барча жавоблар тўғри;
- д) тўғри жавоб йўқ.

14. Сиз 2 йилдан кейин 10 млн сўм пул олишингиз учун банкга 10 % ли ставкада қанча пул қўйишингиз керак?

- а) 8.52 млн;
- б) 8.44 млн;
- в) 8.26 млн;
- г) 8.16 млн;
- д) тўғри жавоб йўқ.

15. Номинал фоиз ставкаси 50% ни инфляция даражаси 80 % ни ташкил этса, реал фоиз ставкаси аниқлансин.

- а) 10.2%;
- б) 11.0%;
- в) 25.4%;
- г) 11.8%;
- д) 12.9%.